

A TÖRÖK-FRANCIA DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK ÉS MAGYARORSZÁG

1520-1528

GOMBOS ZSUZSA IV. éves történelem-francia szakos hallgató

A 16. századi európai viszonyok sok olyan problémát vetnek fel, amelyek többsége ma még megoldásra vár. A következő néhány gondolat egy nagyobb munka része, mely időben és a tárgyalt anyagban is túllép a címben megjelölt intervallumon. E dolgozat célja inkább bizonyos kérdések kiemelése, mintsem maguknak a problémáknak megoldása, mely egy hosszabb lélegzetű tanulmány feladata lehet.

Mohács után Magyarország hadszíntér lett, ahol két nagyhatalom mérkőzött egymással: a török és a Habsburg-birodalom. A harc váltakozó sikerrel folyt, végülis a körülbelül egyenlő erők következtében a front megmerevedett.¹ Látnunk kell azonban azt, hogy Magyarország lényegében csupán a harcok mellékszíntere volt. A fő frontok a Mediterráneumban húzódtak. Mi volt ennek az oka?

A fő meghatározó V. Károly és I. Ferenc harca Itáliáért. Spanyolország és Franciaország vetélkedése a félszigetért visszanyúlt a 15. század 90-es éveire, és meghatározta a 16. század első felének nemzetközi politikáját /szövetségi rendszerek kiépítése/.

Maga I. Ferenc tántorithatatlanul harcolt Itáliáért; mint a parlament előtt kijelentette: "Itália az én dolgom, és ezt vállalom".²

Ebben a vetélkedésben mindkét fél szövetségeseket keresett. Milyen új vonásokat hozott ez a vetélkedés az európai diplomáciában, mennyiben jelent minőségi változást

és jelent-e korszakhatárt a 16. század eleje a politikai, diplomáciai életben?

I. Ferenc és V. Károly vetélkedése két táborra osztotta Európát. Anglia hol az egyik, hol a másik fél oldalán szintén beleszólt a kontinens ügyeibe. Bacon találóan jegyezte meg erről a három hatalomról: "Alighogy egyiküknek sikerült tenyérnyi földet meghódítania, a másik kettő tüstént sietett Európa ügyeit egyensúlyba helyezni."³

Mindkét hatalom - Spanyolország és Franciaország - hozzálátott a maga szövetségi rendszere kiépítéséhez. V. Károly könnyebb helyzetben volt: hatalmas birodalma lehetővé tette, hogy országaival alkosson koalíciót, viszont a birodalom összérdeke merőben különbözött az egyes államok, tartományok részérdekeiktől; éppen ezért az összekötő kapocs elég lazának bizonyult. Lazította ezt a protestantizmus és a török veszély is.⁴ V. Károly politikájában két vonalat különíthetünk el: az egyik a kasztíliai vonal, amely Észak-Afrika felé irányította figyelmét; a másik az aragon vonal, amely az Itáliáért folytatott küzdelmet jelentette. Itáliában a franciákba ütközött, Észak-Afrikában a törökökbe. Mindéből önként adódott a franciák számára a török szövetség terve. A megvalósítás azonban sokéig váratott magára, a lehetőségek nem torkolltak egyértelműen a török szövetségbe.

I. Ferenc egyre szélesebb körben keresve szövetségeseit, komoly szerepet szánt Lengyelországnak, Csehországnak és Magyarországnak egy Habsburg-ellenes megmozdulásban. A két uralkodót azonban dinasztikus szálak fűzték az Ausztriai Házhoz, és ez a kapcsolat egy esetleges török támadás közös elhárításának lehetőségét is magában foglalta. Miért

hajlottak ezek az uralkodók - a korabeli dokumentumok, pl. Rincon jelentései bizonyítják ezt - mégis I. Ferenc felé?

Az Ausztriai Ház a Mediterráneumban volt lekötve, egy esetleges török támadáshoz, mely kelet felől, illetve délről érné az említett országokat, V. Károly nem tudott volna - mint később kiderült nem is akart - jelentős haderőt küldeni. Minden erejét lekötötte Itália, a német fejedelemségek és Észak-Afrika. A másik ok a Habsburg expanzíós törekvésekben fedezhető fel: ez 1526 előtt az uralkodókkal kötött trónöröklést szabályozó szerződésekben nyilvánult meg,⁵ 1526 után pedig Magyarországon fegyverrel is megjelentek.

I. Ferenc először 1519-ben tekintett Lengyelország felé, amikor szüksége volt Zsigmond voksára a német-római császári cím elnyeréséhez. Tervében helyet kapott II. Lajos is, sőt két évvel később - 1522-ben - követe Rincon felkereste Szapolyai János erdélyi vajdát is. Ez a lépés feltétlenül azt jelentette, hogy I. Ferenc számol keleten a vajdával is, mint a magyar köznemesi párt befolyásos emberével. Rincon így summázta látogatását: "Mindegyikben megvan az erős akarat, hogy cselekedjen, de nem látván támogatást csak ingadoznak."⁶ Végző konkluziója pedig az, hogy ezeket a kapcsolatokat nem szabad kihülni hagyni. Zsigmond azonban - egyelőre ő I. Ferenc kulcsembere - V. Károlyt épp olyan fontos szövetségesnek tartja, mint I. Ferencet, és V. Károly megígért segítségéért cserébe megtiltja, hogy lengyelek csatlakozzanak Szapolyaihoz.⁷

Rincon 1526-ig határozottan törökellenes lépések ígéretével utazik Közép-Európába. Viszont 1525-ben az itáli-

ai hadszíntéren olyan erős erőeltolódás jött létre a Habsburgok javára, amely arra ösztönözte I. Ferencet és körét, hogy "hagyományos" partnerek helyett egy erősebb tekintélyesebb, az európai diplomáciában eddig ismeretlen hatalomhoz forduljon. Ekkor merült fel a török szövetség lehetősége, amely 1526 után realizálódott, és a politikai kapcsolaton kívül jelentős gazdasági eredményeket hozott. Ez a török vonal viszont bizonytalan helyzetbe sodorta Lengyelországot és Magyarországot: szövetségük ellenségük szövetségese lett, de ez nem jelentette azt, hogy rájuk nézve elmúlt a törökveszély. A francia politika következményeképpen, ha lassabban is, de valamilyen formában függésbe kerültek Közép-Európa államai a Portával szemben.

V. Károly császár a régi hagyományokon indult el, amikor a török ellen a perzsa sahkal próbált megegyezésre jutni. /1529-ben Jean de Balbyt küldi Perzsiába, de a sah ekkor már békét kötött a szultánnal./ Végül V. Károly kénytelen diplomáciai kapcsolatot létesíteni a Portával.⁹

Európa két leghatalmasabb uralkodójának vetélkedése tehát bekapcsolta az európai diplomáciai életbe és annak szerves részévé tette Törökországot. A politikai, diplomáciai kapcsolatok kialakításában a vallás ezután már nem meghatározó tényező, hiszen éppen a "legkeresztényibb" király szánta el magát a "pogány" törökkel való egyezkedésre. Törökország ezzel kilépett a politikai ismeretlenségből. A Balkánon való terjeszkedés -, mely a 20-as évek végére elérte Magyarországot és ott 1547-ig berendezkedett/ az 1547-es béke jogilag szentesíti az ország három részre szakadását - a berendezkedés előbb, 1543-ban bekövetkezett a

szandzsák-rendszer kiépítésével/ - ráébresztette a Habsburgokat, hogy Törökország olyan tényező, amellyel feltétlenül számolniuk kell.

Sok problémát vet fel Szulejmán és Szapolyai János viszonya. PERJÉS GÉZA koncepciójában¹⁰ jelentős helyet foglal el a szulejmáni ajánlat kérdése, amely szerint az ország a régi állapotában marad, ha a rendek nem választanak Habsburg-házból való uralkodót /tehát János megmarad a trónon/, és törökbarát külpolitikát folytatnak. Ezt az ajánlatot az 1529. február 28-i török-magyar szerződés rögzíti.

Mi készítette Szulejmánt erre az ajánlatra? Magyarország elfoglalása és megtartása költséges és a távolság miatt bizonytalan./ Szulejmán ekkor még túlértékelte Magyarországot ellenállókerejét./ Legyen hát területileg önálló, de olyan uralkodóval, aki szükségszerűen törökbarát politikát folytat. Az 1529. és 1541. évi fethnámék kimondják: Magyarország messze van, ezért engedi át a hatalmat a szultán Jánosnak és fiának. A velencei és a francia diplomácia beszélt rá a szultánt, hogy tartsa meg a trónon Jánost, akit viszont a török orientáció szükségességéről győztek meg. Az 1528-ban kötött szerződést BOURILLY úgy tekinti, mint előjátékot Magyarország elfoglalásához.¹¹ RÁZSÓ GYULA védnökségnek tekinti a két uralkodó viszonyát. Valójában laza vazallusi viszonyról van itt szó. Ezt támasztja alá az is, hogy 1531-ben Szulejmán nyíltan kimondja: Ferdinánd az országot tőle és ne Jánostól kérje; 1532-34-ben pedig elismerve Ferdinándot királynak, megrendítette János pozícióját és elismerte az ország kettéosztottságát.

Milyen szerepet szánt I. Ferenc a Mohács utáni Magyarországon Szapolyainak? János élénk diplomáciai tevékenységet folytatott: követei eljutottak Angliába, Franciaországba, Rómába. Bármennyire igyekezett azonban I. Ferencceel egyenlő alapokon tárgyalni - a látszat szerint ez néha sikerült is -, mégis alárendelt fél maradt akár I. Ferenc, akár Szulejmán viszonylatában. A törökhöz való közeledés gondolata tehát a francia udvartól eredt, de effelé taszította Jánost Ferdinánd politikája is. A János-Ferdinánd vetélkedés jelentős Habsburg-erőt kötött le, ami I. Ferencnek mindenképpen kedvezett, és lehetőséget nyújtott Szulejmánnak, hogy pártfogoltja védelmében beleavatkozzon az ország ügyeibe. I. Ferenc és János kapcsolata tehát régebbre nyúlik vissza, mint 1526, és ezt a kapcsolatot I. Ferenc "nem hagyta kihűlni" többek között Rincon tanácsa miatt is.

A kapcsolat kezdete 1522-re, Rincon magyarországi látogatásának idejére tehető, jellege ekkor még határozotlan törökellenes volt. 1526 után János Ferdinánd szorítása miatt kénytelen alkalmazkodni az új francia vonalhoz.

A kortársak - többek között OLÁH MIKLÓS - azzal gyanusítják Szapolyait, hogy már korábban, Mohács előtt is kapcsolatban állt a törökkel: "... nagyon beszéltek - írja egyik levelében OLÁH -, hogy már előzőleg /1526 előtt/ valamiféle kölcsönös egyezsége lépett a törökkel, s már jóval előbb sok minden felette gyanussá tette őt, hogy Magyarországra áhitozik, mely gyanut végül ez a késlekedése, tanu rá mindenki, igazolt."¹²

Nem valószínű azonban az, hogy János 1526-ban a

törökkel egyetértésben maradt távol Mohácstól, annál is inkább, mert Szulejmán hadjáratát inkább személyes bosszu, mint jól átgondolt, és főleg előre átgondolt terv vezette.¹³ Szulejmán győzelme Ferdinándot segítette be Magyarország birtokába, nem Jánost. Ha létezett volna előzetes megegyezés, a szultán átgondoltabban cselekszik.

A megváltozott diplomáciai vonalat dokumentálja két, 1528-ban kötött szerződés: a már említett februári török-magyar egyezmény és az októberi fontainebleau-i egyezmény, amely a török pártfogásának eredménye. Leszögezi: I. Ferenc évi 20 000 tallért juttat Jánosnak, aki önállóan nem köthet békét, csak francia beleegyezéssel. I. Ferenc viszont, ha ilyen lépésre szánja el magát, belefoglalja abba János ügyét. Ez semmi esetre sem egyenlő felek megállapodása. "A valóságban - mint BOURILLY írja - II. Lajos, tehát egy Habsburg-hoz hű herceg eltűnése szabad teret nyitott számára Magyarországon: Ferdinánd és Zápolya vetélkedése pedig kiváló alkalmat nyújtott a beavatkozáshoz."¹⁴

1528 fordulópont a török-magyar-francia kapcsolatokban. Ettől kezdve Zsigmond helyére Szapolyai lép, mint I. Ferenc kulcsembere Közép-Európában. János pedig azt a politikai koncepciót követi, melynek csődje 1541-ben, Buda elfoglalásával válik nyilvánvalóvá.

Jegyzetek

- 1/ PERJÉS GÉZA: Az országot szélére vetett ország. Kortárs, 1970-71.
- 2/ "Pour l'Italie, c'est mon affaire et je m'en charge moi-meme". Idézi: BOURILLY: Rincon et la politique orientale de Francois Ier 1522-1541 Revue Historique 69.
- 3/ OTETEA: A reneszánsz és a reformáció. Gondolat, 1974. 152.
- 4/ A. FISCHER-GALATI: Ottoman Imperialism and German Protestantism 1521-1555. Harvard Historical Monographs, Cambridge 1959. A mű központi problémája: milyen méretű és természetű a török terjeszkedés hatása a német reformáció helyzetének alakulására az augsburgi vallásbékét megelőző időszakban. Kimutatja, hogy a német városok politikai megfontolásból fogadták be a protestantizmust. A Habsburgok rászorultak e városok támogatására, így vallási téren engedményekre kényszerültek. Itt kapcsolódtak be a törökök, akiknek a német reformáció elterjedésében és meggyökeresedésében betöltött szerepe - a szerző szerint - jóval jelentősebb, mint azt eddig vélték.
- 5/ HERMANN ZSUZSANNA: Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerződés, Adalékok a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéből. Értekezések a történeti tudományok köréből 21. Bp. 1961.
- 6/ "tous ont une ardente volonté d'agir, s'ils se risquent a tenter s'affaire; mais ils hésitent, se voyant sans appui" idézi: BOURILLY, 68.
- 7/ BOURILLY: i.m. 80.
- 8/ Vö. az 1528., 1535. évi szerződésekkel. Az 1535. évi po-

litikai és gazdasági egyezményrel Franciaország Törökország területén olyan kereskedelmi és egyéb jogokat szerzett, amelyeket a 18. század közepéig ezen a területen egyedül élvezett, monopolizálva ezzel a török és a külföldi áruk közvetítő kereskedelmét.

A szerződés különböző jogokat biztosított a török területen tartózkodó francia alattvalóknak polgári és bünyekben, vallási téren háborítatlanságot biztosított nekik és szabályozta a török alattvalókkal kötendő szerződéseket. Törökország területén a francia király állandó képviselőkkel, konzulokkal rendelkezett, akik a franciák ügyeit intézték.

TESTA: Recueil des traités de la Porte Ottomane. Paris, 1864-1911. 16-21.

- 9/ TÖRÖK PÁL munkái: I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai. 1527-1547. Bp. 1930. A Habsburgok első sztabuli rezidense. Budapesti Szemle, 1929. szeptember.

TARDY LAJOS: Régi magyar követjárások Keleten. Bp. 197.

- 10/ PERJÉS GÉZA: Az országot szélére vetett ország. Kortárs, 1970-71.
- 11/ BOURILLY: i.m. 81.
- 12/ Magyar humanisták levelei, XV-XVI. század. Gondolat 1971. OLÁH MIKLÓS levele /3ol./ 613.
- 13/ KÁLDY-NAGY GYULA: Szulejmán Bp. 1974.
- 14/ "en réalité, la disparition de Louis II. c'est a dire d'un prince dévoué aux Habsburg lui laissait le champs libre en Hongrie: la rivalité entre Ferdinand et Zapo-lya lui fournissait une occasion excellent d'intervenir" idézi: BOURILLY: i.m. 76.